

agrupació
excursionista

TALAIA

RELAT DE LA VIII CAMINADA POPULAR DE VILANOVA I LA GELTRÚ A ROCACRESPA, PEL FONDO DEL CASTELLOT

La torre del Vallès

28 DE GENER DEL 1996

Parc de la Quadra d'Enveja - El Fraig - Mas Ricart - Fondo del Castellot
Rocacrespa - Molí del Salze - Caseta del Betes - Mas Palau
Els Sis Camins - La Collada - Parc de la Quadra d'Enveja

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social

AJUNTAMENT DE VILANOVA I LA GELTRÚ

AGRUPACIÓ EXCURSIONISTA TALAIA

VIII CAMINADA POPULAR

La "Quadra" de Rocacrespa

28 de gener del 1996

Parc de la Quadra d'Enveja - El Fraig - Mas Ricart
Fondo del Castellot - Rocacrespa - Molí del Salze
Cases del Betes - Mas Palau - Els sis Camins - La Collada
Parc de la Quadra d'Enveja

Capella de Sant Jaume de Rocacrespa

SALUTACIÓ

Els relats que acompanyen les Caminades Populars de Vilanova comencen a tenir un gruix i una importància força notables. Any rere any, s'ha anat confeccionant un recull d'informació històrica i geogràfica dels entorns de la ciutat, que difícilment es podrà passar per alt en qualsevol intent de conèixer els entorns comarcals.

Aquest relat que ara teniu a les mans n'és un exemple clar. Les caminades populars constitueixen, ja ara, un conjunt d'excursions a peu per la comarca del Garraf que, amb una mica de feina i uns quants diners, podrien reunir-se i fer-ne una guia d'itineraris, amb moltes possibilitats gràcies als encreuaments. I Vilanova i la comarca del Garraf ho necessiten, tant per als seus habitants com pels possibles visitants amb una mica de sensibilitat i ganes de conèixer el país. No és la primera vegada que llancem la idea: esperem que algú la reculli.

Ara el que cal és anar d'excursió, sortint de casa i tornant a l'hora de dinar, caminat per les masies, el nom de les quals ens és tant familiar, pels viaranyes oblidats que foren vies de comunicació dels nostres avis i pels pocs boscos que encara ens queden amb el permís de les urbanitzacions, els incendis i futures autopistes.

Salvador Butí,
president de l'AE Talaia

VIII CAMINADA POPULAR A ROCACRESPA, PEL FONDO DEL CASTELLOT

QUADRE DE DADES TÈCNIQUES

Horari previst	Indret	Incidència	Distància arrossegada des de la sortida
8h 30'	Torre d'Enveja-Ermita de St. Joan	Sortida (si pot ser, per dins el parc)	0
8h 50'	Dessota el pont de la variant	Cap (1ª cruïlla, a la dreta)	1.195 m
9h 05'	Coma del Ballester (Escola Margalló)	Cap (torcem a la dreta)	2.185 m
9h 15'	Entrada Càmping Vilanova Park	Cap (no traspassem cap barrera)	2.780 m
9h 30'	Camps de garrofers	Esmorzar (aturada 25')	3.700 m
10h 00'	Mas Ricart	Cap	3.990 m
10h 15'	Peu de l'ascensió a la Talaia	Cap (133 m cota més alta)	4.950 m
11h 00'	Rocacrespa	Reagrupament general (30')	6.935 m
11h 55'	Molí del Salze	Reagrupament parcial (5')	8.090 m
12h 25'	2ª cruïlla del Corral del Tort	Cap (deixem trencall a la crta.)	9.005 m
12h 50'	Els Sis Camins	Reagrupament parcial (10')	10.495 m
13h 01'	Darrera la Torre d'en Vallès	Fotografia de conjunt (10')	10.850 m
13h 15'	Damunt l'altre pont de la variant	Cap	11.110 m
13h 23'	Creu de Sant Gregori	Cap (procureu no entretenir-vos-hi)	11.720 m
13h 45'	Torre d'Enveja-Ermita de St. Joan	Arribada i refrigeri	12.820 m

La torre d'Enveja a primeries del segle actual

LA CAMINADA POPULAR VA FINS A LA QUADRA ROCACRESPA

Primer de tot, hem d'explicar que la paraula *quadra* no és en aquest cas res de despectiu o pejoratiu. Durant segles, quan sortia el nom de *Rocacrespa* en la documentació —i segurament també en el parlar de la gent—, se li donava el nom de *quadra*, classificació que també es feia servir quan es citaven altres llocs propers de les mateixes característiques, com foren les quadres d'*Enveja*, d'*Arró*, de *Gallifa*, de *Cunit*, de *Miralpeix*, etc. Amb el nom de *quadra* era conegut un districte especial (o enclavament) dintre del terme d'un *castell termenat* (en el nostre cas, el de Cubelles) i, per generalització, també dins d'una *demarcació de jurisdicció reial*, lloc centrat en una força, torre o "domus" (casa forta), que podia existir o haver desaparegut, i que tenia jurisdicció separada territorialment de la del castell. El *senyor de la quadra* era lliure de tot domini superior per raó de propietat i de qualsevol prestació. En poques paraules més entenedores, la *quadra* era una *jurisdicció inferior* dintre d'una *jurisdicció major*, és a dir, pertanyia a un terme però era independent. Com podrem comprovar després, a Rocacrespa existia una *fortalesa* (en deien "el castell"), en la qual vivia el *senyor de la quadra de Rocacrespa*. En parlarem més endavant.

Comentem la caminada d'enguany. Hem estat dues vegades sense sortir del terme municipal de Vilanova i la Geltrú (el 1994 vam anar fins al mas de l'Esquerrer i l'any passat fins a la font d'en Bonet), i en aquesta ocasió tornem a creuar la línia del límit municipal per visitar *Rocacrespa*, que pertany al municipi de Cubelles. Hi anem abans que sigui una realitat l'autopista, ja que segons darreres informacions, començarà a construir-se els propers mesos. I si el seu traç no varia en la última instància, passarà per bona part de l'itinerari que avui farem. Així

La torre d'Enveja, 1989.

és que cal observar bé per on passem, que l'any que ve tot estarà capgirat i desfigurat per les infernals màquines "destrossa-paisatges" que ens porta el progrés. L'anada es farà pujant fins al *mas Ricart* i baixant d'aquesta masia per un antic camí que passa ran de *la Talaia*, via de connexió de la casa del senyor jurisdiccional de l'indret, és a dir, del senyor de Rocacrespa, amb les terres que tenia el caseriu a la part de llevant. La tornada és pel *camí de l'Arboç a Vilanova*, passant pel *Salze*. De fet, no és una caminada llarga, ni tampoc de molt desnivell. És semblant a la de l'any passat i, com aquella, pot resultar amena i agraosa per als tradicionals participants d'aquesta ruta a peu. Així és que desitgem un

Sant Joan, 1966.

bon temps i salutem tots els caminaires que han decidit passar una estona fora de la ciutat per admirar llocs no gaire lluny de casa, però que durant mesos resten oblidats. Bona caminada!

La concentració i la sortida s'efectuen en el *parc de la Quadra d'Enveja*, davant l'ermita de Sant Joan i de la torre mil·lenària. Aquest gran parc que s'està acabant de fer, entre tots hem aconseguit que porti la denominació que veiem en els cartells de la Generalitat, contra la inoperant administració que l'havia designat com a "parc de l'Aiguacuit", nom impropï d'aquest lloc, ja que el veritable Aiguacuit és davant el celler de la Generalitat, a tocar la carretera de l'Arboç. Per aquest mateix motiu, tampoc hauria de donar el nom de l'actual *eixample de Sant Joan*, perquè en l'autèntic Aiguacuit no s'hi ha urbanitzat res. Deixem-ho.

Enveja, situada en un antic camí que de Cubelles anava a la Geltrú

i tocant al *torrent de la Remusa*, també fou una "quadra" del terme cubellenc. Com veurem, des del segle XIV va ser un "lloc" de la parròquia de Sant Antoni de Vilanova, conegut també per *Sant Joan* per raó de l'existència de l'ermita pertanyent a la quadra, de manera que la torre que resta en peu era —i encara és— anomenada "la torre de Sant Joan". Els darrers estudis arqueològics daten aquesta fortificació del segle X, però ha estat algunes vegades reconstruïda. Tal com la veiem, té uns 12 metres d'alçada i les parets són de 90 centímetres de gruix a la base i de 50 metres a la part alta. Està construïda amb pedra i fang, barrejat amb calç, és de forma troncocònica i de base rectangular i té una fossa interior d'uns 4 metres sota terra. Aquesta "torre dels moros" diuen que té les seves primeres referències l'any 1278 en un document que l'anomena "loca d'Enveja", o sia, *lloc d'Enveja* (GARÍ, *Des. i hist.*, pàgs. 13 i 244), això quatre anys després de la carta de la població de Vilanova. També es conta que Bernat de Castellbisbal deixà un llegat per a la capella de *Sant Joan d'Enveja* l'any 1290 (Castells Cat. III, 957). Si volem ser rigorosos, hem de bandejar la llegenda —si bé bonica i exemplar— de la conquesta de la torre en el dia de Sant Joan de l'any 1125, que deuria comportar l'erecció de l'ermita. És veritat que la torre ja existia segles enrere —és l'exemplar més antic que es conserva a Vilanova—, però la base històrica de Sant Joan d'Enveja no pot sustentar-se amb una llegenda. De moment, sabem que existia l'any 1290 i que era la capella de la qual després es digué "quadra i castell d'Enveja". De fet, gairebé totes les quadres disposaven d'una forti-

Actuació en el parc de la Quadra d'Enveja, novembre 1995.

Escola Margalló, 1995.

ficació i d'un lloc sagrat; aquesta circumstància es dona a Adarró, Gallifa, Cunit, Rocacrespa, Miralpeix, etc. Sant Joan, donades les dates d'existència real i la seva orientació, és quasi bé segur d'origen romànic, lògicament reconstruïda i modificada, conservant el campanar d'espanya com a possible vestigi romànic.

A partir del segle XIV es constaten persones vinculades a Enveja. L'any 1326 es documenten Pere Ferrer i un tal Agulló d'Enveja (BAUCELLS, *L'Església de St. Antoni*, pàgs. 19/20) i el 1327 hi havia Gamuix Bosquet d'Enveja (BAUCELLS, *El Garrafi i la Pia Almoina*, núm. 238). Poc després, vers el 1330, es diu que era celebrada missa els dies de precepte a Sant Joan, i els fidels de la Quadra hi anaven per estalviar-se el camí fins a Santa Maria de Cubelles. Davant les queixes del rector cubellenc, l'any 1337 es va firmar una concòrdia que prohibia la celebració de misses públiques a Sant Joan, que quedà només com a capella particular dels senyors d'Enveja i solament com a lloc d'aplec els dies de la festa de Sant Joan de juny (BAUCELLS, *L'Església*, p. 11). En aquest afer hi ha qui hi veu el primer intent d'emancipació de la gent que vivia en aquest sector de Cubelles, el de la partició de la parròquia, feta que s'esdevingué al cap de trenta anys per part de Vilanova. L'any 1344 es va atorgar la carta de població

de la Pobla de Claramunt, i entre els testimonis signà "Guilleumonet de Enveja", del qual es desconeix el parentiu amb els senyors de Claramunt i amb els de Castellbisbal, senyors d'Enveja (MAS, *Notes*, II, 40).

En el fogatge de 1358, el "loco de Enveja" era de Bertran de Castellbisbal. Juntament amb Adarró, s'hi van censar sis cases, entre les quals hi havia l'ermita dels *Sants Joans d'Enveja* (sant Joan baptista i sant Joan evangelista) i la casa de Berenguer de Cabanyes (BAUCELLS, *L'Església*,

p. 32/33), pagès que fou establert en el "mas Cabanyes" pel senyor d'Enveja. Amb la mateixa denominació de "lloc d'Enveja" es designa, en crear-se, la *parròquia de Sant Antoni de Vilanova*, l'any 1363, que quedà dintre aquesta nova feligresia. No és fins al cens de 1365-70 quan es comença a documentar la "quadra denveja"; igualment en el fogatge de 1381: "Quadra den Veia". No es certifica el "castell" fins a l'any 1422 (*Castells Cat. III*, 957), i aleshores sovintegen aquestes referències, diferenciant-les de la "quadra", denominació que vol representar el territori jurisdiccional del senyor, que vers el 1464 era Gaspar d'Avinyó, nom d'un dels carrers nous de Sant Joan. Així, l'any 1552, la vídua de Bernardí d'Avinyó es titulava senyora del *castell i quadra* (AMV, Reg. 2980). Resumint, el procés fou el següent: l'antic *lloc d'Enveja* esdevingué el cen-

Mas Ricat, 1995.

tre d'una *quadra territorial*, que en el segle XV es va veure fortificada per un *castell* sorgit a l'entorn d'una vella *torre de vigilància* edificada en el segle X. El "castell" i la "torre" són esmentats en un inventari de l'any 1513 (SORNÍ, *Reembre* núm. 3, p. 11).

Enveja dóna nom al *torrent* (1495) —també conegut per torrent de Ramusa—, a una coma i a un *coll* (1570 i 1599) (després denominats "la Collada") i a un *hostal* (1583), (AMV, Reg. 2991), indicador de lloc de pas habitual. L'extensió de la quadra arribava a limitar amb la Rocacrespa; el "Farax" quedava a Enveja, mentre que el mas Ricart ja no ho era. Les darreres dades del castell són del segle XVIII, però la quadra és citada fins a mitjan segle passat.

En temps de la desamortització, l'ermita va passar a mans particulars, i l'any 1873 fou restaurada. Enveja, la va comprar Josep Ferrer-Vidal l'any 1882, i d'aleshores ençà s'ha anat deteriorant progressiva-

ment. L'expansió vilanovina la integrà al conjunt urbanístic, i ara, una vegada restablert el racó, ha tingut la sort de restar dintre d'un espai prou digne. El parc recorda el passat de la *Quadra d'Enveja*, incorporant el nom d'aquella antiga jurisdicció. Perdoneu per aquest motiu la llargada de la narració.

Sortim d'una vegada de Sant Joan. Anem pel carrer de la Torre d'Enveja en direcció a Cubelles. Davant es veu el bosc de la masia d'en Seró, i travessem el torrent de la Ramusa pel damunt d'un pont. Una part d'aquest parc serà un conjunt de pistes poliesportives, espai públic aconseguit per la ciutat per fer més habitable l'expansió urbanística que vol enllaçar Vilanova amb les noves barriades ponentines de *més enllà de Sant Joan*, paratges que no fa molts anys vèiem

lluny i ara són familiars per a la majoria dels vilanovins, en haver escollit molts d'ells aquesta zona de la ciutat.

A la part de migdia i en el marge dret del torrent, ja fa temps que funciona l'Institut d'Ensenyaments Secundaris "Lluch i Rafecas", dins del qual s'inclou l'Escola de Formació Professional.

Girem a la dreta per pujar arran de la riba del torrent, traspasar després la ronda Ibèrica en el tram de l'antic *camí vell de Cubelles* i entrar en el *camí de Rocacrespa* davant d'una munió d'atzavares que viuen a la part de llevant del torrent, sota l'*Aiguacuit*. De fet, tot i que s'està urbanitzant molt activament tota la part de ponent de

l' e s c o l a Cossetània, aquesta part del vell camí encara resta verge dels plans urbanístics, fins que li toqui el seu torn. Hem d'entrar en la part alta del carrer del Doctor Zamenhof per creuar el poc terreny erm que queda, per tal d'aconseguir la nova *avinguda*

de *Rocacrespa* en la cruïlla del carrer del Rasot. S'ha acabat el transitar per aquell estret camí polsós que ens portava fins als Sis Camins. Ara és un ample vial que fa goig de veure. La primera casa que trobem és un bonic xalet amb jardí on romanen un taronger i un plataner, mentre a la façana hi ha una ceràmica amb un Sant Jordi. És una bona mostra del que sovint es pot veure en aquesta barriada, tal vegada no tant com desitjaríem.

Passat cal Pau de l'Hostal ens dirigim vers el pas sota la variant i, poc després del pont, girem a la dreta pel carrer de la Ginesta, que deixem en la pròxima cantonada per caminar pel carrer del Fraig, igualment asfaltat, transitant pel peu d'una renglera d'oliveres ben conservades fins arribar a la cruïlla del carrer Margalló, el qual s'agafa a

Barraques bessones en el camí de la Talaia, 1995.

la dreta, vial que també és una nova avinguda —però sense edificacions—, que voreja els horts de la fondalada immediata —més amunt erma—, coneguda en altre temps per *coma d'en Balles-ter* o *fondo del Fraig*, que baixa de l'antic *coll de Faraix* (1583, AMV, Ref. 2991). El Fraig o Faraix és una antiga partida de la quadra d'Enveja situada entre *el Piulart* i *els Sis Camins*. La grafia d'aquest nom és diversa i la seva etimologia desconeguda, tal vegada d'origen aràbic. En un cadastre de 1725 es troben sis formes d'escriure el mot: Faraig, Faraitg, Faratig, Faraix, Faratg i Faraig. Modernament s'ha adoptat la grafia *Fraig*, amb la pèrdua de la primera vocal, fenomen molt freqüent en la nostra parla habitual. Aquesta és la forma oficial que consta en els plànols municipals.

El Castellot de Rocacrespa, 1966.

El carrer de Margalló travessa el carrer de la Turbina o *camí real* —també conegut antigament per *camí Molinant*— i s'enfila vers l'escola que li ha donat el nom, on té l'entrada principal. Un pèl més amunt, torcem a la dreta per entrar en el carrer del Montgròs, curt trajecte que ens porta al *carrer de la Talaia*, el qual remuntem paral·lelament al fondal que ens separa de la carretera de l'Arboç. És un carrer tranquil, on hi viu el nostre consoci Guinovart, en una bonica casa en el jardí de la qual hi té quatre moreres, però la seva calma es veu sovint alterada pel lladruc dels gossos massa gelosos de la seva vigilància. A la part dreta del carrer encara queden parcel·les per edificar, però algunes estan protegides per una tanca. En canvi, a la banda esquerra s'han construït cases ben bufones. Acabades aquestes edificacions, deixem el carrer de la Talaia per assolir un *camí dreturer* que arrenca al peu d'un garrofer. Circulem pel cantó dret del fondal, entremig d'alzines o pins, que de moment, sobreviuen ben a prop de la civilització que més amunt ha deixat les deixalles

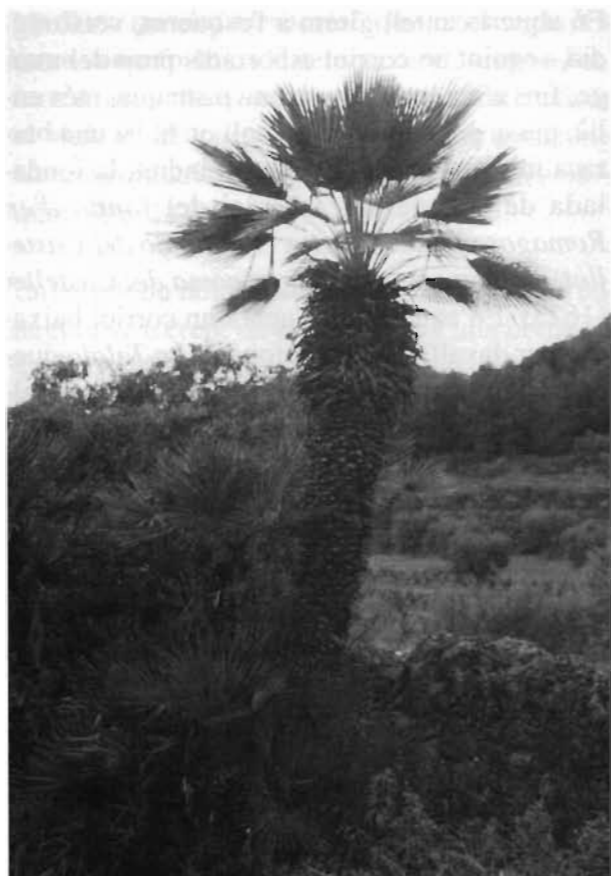
on li ha semblat, formant abocadors incontror-
lats que malmeten la natura més immediata a les
seves llars, sense pensar en altra cosa que en treu-
re's la porqueria de sobre a qualsevol preu.

Una vegada assolida *la Carrerada* en el *coll del Faraix*, caminem en direcció a *la Talaia* passant pel costat d'un xaletet proveït d'un eucaliptus —o arbre de la salut— i de dos xiprers. Al cap de poc, es creua la carretera de l'Arboç per entrar en una plaça enfront del Càmping Vilanova Park i agafar a la dreta l'antic *camí* que es dirigeix al

mas Roque, tra-
v e s s a n t
prèviament una
porta metàl·lica
que ens encarri-
la vers una pe-
tita plaça ro-
dejada d'altres
portes. Nosaltres ens adre-
cem pel *camí*
obert que mena
al Pas del Bou,
circulant pel
bell mig del
c à m p i n g ,
instal·lacions
que són a ban-

da i banda de la nostra ruta, protegides d'uns llargs marges de pedra i d'encanyissada, darrere de la qual s'observen bungalows o apartaments unifamiliars. Aquest joliu *camí* es volia privatitzar, però la voluntat popular ha aconseguit que quedés lliure al públic. Passada una porta que hi ha en el costat esquerre, la tanca esdevé una filferrada. Segons diuen, aquest càmping és modèlic i un dels millors del litoral.

En una placeta plantada de palmeres i xiprers, abandonem aquest *camí* per mitjà de la porta posterior —sempre oberta— del càmping. Desemboquem en el *camí* que ve del *mas Gros*, que agafem en direcció a ponent, deixant la urbanització a mà dreta. En aquest mateix costat s'està fent una ampliació del càmping que també deixa el pas lliure. Es passa pel davant de les instal·lacions hípiques de can Llorenç, on es conserven una olivera i uns garrofers de quan aquest era un indret oblidat. El *camí* esdevé un sender que segueix entremig d'una filferrada i un bosc,

Bargalló de Rocacrespa, 1995.

que després serà una renglera d'oliveres abandonades, per arribar en un circ d'entrenament de cavalls i entrar en un espai erm que precedeix a un camp de garrofers, que constitueix el lloc ideal per esmorzar.

Un pic s'ha complert amb el deure d'alimentar-se, es prossegueix atenyent altra vegada *la Carrerada*. Després de deixar unes granges, s'assoleix el *mas Ricart*, masia blanca que fa de bon veure pel seu estat de conservació i el seu enjardinament. D'aquesta masia en vam parlar en la caminada de l'any 1993. Farem menció del que vam explicar aleshores i ampliarem les dades. De la casa, se'n tenen notícies des de l'any 1552 quan era habitada per "Na Ricarta del *mas*" (AMV, Reg. 2981) i l'any següent per "Joan Ricart, pagès del *mas*, de la *parròquia de Cubelles* i de la *senyora de la quadra de Rocacrespa*" (AMV, Reg. 2980/2981). El 1363 la línia divisòria entre la parròquia de Santa Maria i la de Sant Antoni —que anava des de la Talaia recta fins a mar i havia esdevingut límit de termes municipals— deixava el *mas Ricart* per a Vilanova. Tot i així, els Ricart es denominaven "pagesos de la Quadra de Rocacrespa" (1567, AMV, Reg. 2983), essent la seva masia una cru-

illa de camins, el de la *Carrerada de la Talaia* i el de Cubelles a Vilafranca, aquest darrer ara conegut per camí del *corral del Roc*. Totes les dades de què disposem porten la grafia "Ricart" amb "t", la mateixa que usen diverses famílies de Vilanova. Creiem que en aquest cas hem de respectar un cognom centenari i deixar la normalització lingüística per a altres ocasions que són una veritable vergonya. Tenim informació de diversos masovers, entre els quals citem Toni Sunyer i la seva vídua "Na Sunyera del *mas Ricart de Rocacrespa*" (1609, AMV, Reg. 2998). Els darrers Ricart de la nissaga es documenten en els cadastres del segle XVIII, i encara s'intitulaven "del *mas*", però també "de les *Quadres*", fent referència a la unitat senyorial de les quadres de Rocacrespa i de Gallifa.

Continuem per *la Carrerada* que l'any 1723 anava "del Camí de mar a Sant Joan i al *mas Ricart*", aleshores senyalitzada amb 63 *fites de marge*, avui gairebé totes desaparegudes juntament amb els seus marges, víctimes de l'expoli del que quedava de la via pecuària per construir els fonaments de cases no massa llunyanes, fruit de la incivilització que regna des de fa uns lustres, i més ençà, a causa de l'ampliació de camins per

Capella de Sant Jaume de Rocacrespa, 1991.

Cal Rovirosa de Rocacrespa, 1995.

transformar-los en carrers urbanitzats. Passat el mas Ricart, el camí ramader franqueja una línia d'alta tensió. A mà esquerra veiem la xemeneia de la Tèrmica i el petit campanar de Cubelles, mentre a la dreta queden dues mulasses bessones amb coberta de rajoles. Un tros d'aquest trajecte serà una cruïlla amb l'autopista —avui senyalitzada per mitjà d'unes estakes clavades a terra—, calçada que baixarà traspasant el *fondo del Frare* per damunt el camí de Sant Rafael. Desconeixem si l'autopista es "carregarà" les citades barraques bessones. Per si de cas, les hem fotografiades. Davant d'un transformador s'inicia el camí a Rocacrespa que ens portaria fins al corral d'en Rocacrespa, *però atenció*: com que aquest itinerari ens faria caminar per massa carretera, hem renunciat a fer-lo i hem escollit una alternativa més escassent per portar-hi gent. Així doncs, continuem per la Talaia pel portal del Roc i vorejant la filferrada del "xalet dels estrangers" —tanca vetllada per un parell de gossos negres i cridaners—, fem cap al final del marge.

En aquest cantell girem a l'esquerra, vers migdia, seguint un corriol esborradís prop del marge, fins a desembocar en una pista que, més enllà, passa pel damunt d'un coll on hi ha una baraca mig ensorrada. En aquest indret, la fondalada de l'esquerra és l'inici del *fondo d'en Romagosa* i el de la dreta és el *fondo del Castellot*, antigament conegut per *coma del Castellot* (1623). En aquest coll s'agafa un corriol baixador per davallar al darrer fondal. La Talaia queda a la dreta, més aviat al darrere, mentre nosaltres ens enfonsem fins al mig de la vall per anar a parar en una vinya abandonada, que esquivem deixant-la a la dreta, a més de comprovar l'estat d'un pou cobert per un cilindre d'obra i fregar una timba terrosa que ens separa de la muntanya que tenim a l'esquerra. Un femer i un bosc atapeït ens barren el pas central, però aquí mateix comença un camí que ens permet continuar per la riba dreta del fondal, passar per damunt d'un sifó del rec del pantà i entreveure *el Castellot* sobre la darrera muntanya del carener que descendeix de la Talaia. La fortificació que dona nom al fondo són les restes d'una torre de guaita situada enfront de Rocacrespa i damunt el riu Foix. Només queden entre un i tres metres d'alçada de pedres sobre un assentament rocós. Com hem indicat més amunt, de l'any 1838 és l'esment d'una terra que limitava amb el camí que avui trepitgem. Això demostra que aleshores ja existia la torratxa que donava nom a la vall. Altres referències posteriors són: una de l'any 1738, que esmenta el "Forn (de calç) del Castellot" i l'altra; una del 1787, que parla de les "viñas qe mena del fondo del quastallot".

Cal Frare de Rocacrespa, 1992.

Tot baixant pel fondal, per l'esquena se'ns ajunta el *fondo Gran*, que baixa de la Talaia. El camí que fem travessa cap al bosc de llevant i, des d'aquest lloc, ja es divisa la *Cogulla*, situada damunt de Rocacrespa, turó punxegut de 135 metres documentat l'any 1631. Hem entrat en el terme municipal de Cubelles i tornem a creuar la fondalada per darrera vegada. Els camps d'oliveres són més grans i el fondo s'eixampla, deixant entrellucar la xemeneia de la tèrmica cubellenca. En aquest sector, la vinya vella predomina sobre el terreny i s'entreveu el caseriu de Rocacrespa. Més avall passem per un altre oliverar, a frec d'un pou i per les pri-

meres hortes, entrant a la carretera de l'Arboç. Fent un curt recorregut per l'esquerra, fins aconseguir el camí que baixa al gual de la riera, s'accedeix a Rocacrespa pujant per l'altra banda del riu Foix. A mitja pujada hi ha l'entrada del "mas Figueres", ben controlada

per fidels gossos, i més amunt una grossa figuera de moro i un magnífic bargalló. Tot seguit, girem a la dreta per un carreró contigu a la *capella de Sant Jaume* i arribem a l'era, acollidor racó embellit d'arbreda, mirador on romanen les moles de molins de farina i d'oli.

Ja ho hem dit en començar. *Rocacrespa* era el centre d'una "quadra" situada dintre el terme del castell de Cubelles. El lloc és més que mil·lenari, ja que quan el 977, el comte Borrell vengué el castell del Castellet, aquest limitava amb la "serra qui est super *Crespa rocha*" (Sant Cugat, núm. 126). Aquesta mena de grafia no es dona cap més vegada. El 999 el comte Ramon Borrell vengué una part del terme d'Olèrdola, que comprenia el lloc anomenat *Marítima*, o bé *Rocha Crespa* i també *Cubelles* (MAS, núm. 196). La *Marítima* d'Olèrdola corresponia al litoral comprès entre el torrent de la Pastera i Segur. El lí-

mit nord d'aquesta zona era el "Bargallone", és a dir, "el bargalloner", paraula derivada de bargalló, mot penedesenc que conservem, però que en aquest cas concret s'ha transformat en "el pla de les Palmeres".

Ja aleshores, Rocacrespa i Cubelles restaven units però diferenciats, i d'aquí vingué la seva jurisdicció separada. Posteriorment, en la *Marítima* es formaren diversos nuclis habitats (Adarró, Enveja, Gallifa, etc.), i no fou fins a l'any 1274 que es donà la carta de població de Vilanova de Cubelles. La denominació de "quadra" de Rocacrespa no és tan

tardana com la d'Enveja; la jurisdicció de Rocacrespa —reconeguda ja en el segle XIII— ocupava tota la part nord del terme de Cubelles i part de l'actual terme de Vilanova, més o menys des del mas Trader fins al mas Ricart. Se sap que entre els anys 1251 i 1260 Berenguer de Montserrat o

de la Guàrdia posseïa la *quadra de Rocacrespa*. Aquest senyor era descendent de la família vescomtal barcelonina, un parent dels quals, Gombau de Besora, fou el qui comprà la *Marítima* l'any 999. Els senyors de Cubelles foren Claramunt i una Saurina de Claramunt (1148-1214) casà amb Ramon de Guàrdia, de l'esmentada família vescomtal. Alguna relació de parentiu es devia donar entre els senyors de Cubelles i el senyor de Rocacrespa.

També és primerenca la fortificació de rocacrespa, i d'entrada ja li donem la classificació de "castell". Així, en el fogatge de 1358 la senyora Saurina de Montbui tenia 10 focs en el "*castrum de Rochacrespa*", denominació que no tronem a retrobar fins al segle XVI. En canvi, en el fogatge de 1365-70 es diu que el noble Ramonic d'Ortal posseïa la "*quadra de Rocha Crespa*"; i en el cens de 1381 la "*quadra de Rocha Crespa*" era de Guillem de Lledó, ciutadà de

Camí de Vilanova en el gual del riu Foix, 1995.

El Salze i el molí del Salze, 1995.

Barcelona. Aquest darrer senyor l'any 1378 havia donat i condonat (perdonat un deute) als terratinents de Rocacrespa (Per. Balaguer, núm. 559).

Mentrestant, el 1363 es va produir la partió de l'antic terme de Cubelles en dues parròquies, i el territori de la quadra de Rocacrespa es veié partit per una línia recta que de la Talaia anava al mar, ratlla pactada entre els rectors de Santa Maria i de Sant Antoni, que de moment van respectar el tros segregat, de manera que el mas Ricart i el mas Roig continuaren a la parròquia de Cubelles, tot i que després ambdós masos van passar al terme municipal vilanoví.

A la darrereria del segle XV es tenen notícies del "Frare". El monjo *Bernat de Rocacrespa* era paborde del Penedès en el monestir de Sant Cugat del Vallès. Aquest personatge era fill de la casa més vella que hi ha en el caseriu: "cal Frare", casal que també donà, segles després, acolliment a una branca dels Roviroso que foren coneguts pels "Frare", pagesos que tenien terres en l'encara anomenat "fondo del Frare", situat entre el Salze i el mas Ricart.

Després de les pestes del segle XIV, el primer cens conegut és de l'any 1497. En la "quadra den Rocha Crespa", del cavaller Jeroni Julià, només consten tres cases habitades: la del senyor (el castell?) i la de dos pagesos, Guille Miquel i Joan Vilella (fill de Miquel Vilella).

El fogatge següent pertany a l'any 1553. Aleshores, en la "quadra de

Rocacrespa" constaven cinc caps de casa: Montserrat Vilella, Antoni Pedro, Jaume Roviroso, Gabriel Miquel i Joan Ricart (aquest darrer del mas ricart), tots ells freqüentment documentats en la Cort del Batlle per diferents afers sobre terres i censals. Aquell any 1553 hi ha constància d'Andreu Cucurella, donzell, senyor de la quadra com a marit de la senyora de Rocacrespa (AVM, Reg. 2980 i 2981). Aquesta senyora, l'any següent, establí *en Roig* en la seva masia (AMV, Reg. 2981). És llavors quan torna a documentar-se el "castell" (AVM, Reg. 2980), coincidint amb l'arribada dels Roviroso a Rocacrespa.

No és fins a l'any 1565 que trobem la presència d'un nou senyor, en Gabriel Vilanova, que vol construir una pallissa i adobar un trull d'oli (AVINYÓ, *Hist. Cub.* 116). Però, si volem relacionar la datació de la capella (any 1556) amb la seva primera dedicació a *Sant Gabriel*, hem de convenir que aquest senyor Vilanova ja devia ésser-hi. El pare Garí suposa que aquest noble era successor dels Julià. Tal vegada la senyora de Rocacrespa era vídua de Julià i casada després amb Cucurella. Aquest supòsit està per esbrinar. El cas és que Vilanova es féu senyor alouari i propietari de tota la quadra, i es titulava "donzell del castell i quadra" (AVM, Reg. 2983) i establí Joan *Cucurella* en la seva masia (AMV, Reg. 2984), l'any 1569. I com a senyor, el 1571 feia una "crida" pel delme (impost) de la quadra (AVM, Reg. 2985).

Mas Palau, 1995.

La torre del Vallès, 1968.

A partir del 1573 els Roviroso comencen a deixar diners als altres pagesos endeutats en la compra de terres, tònica sovintejada en dècades posteriors (AVINYÓ, 118), ja que adquiriren pràcticament totes les propietats de Rocacrespa; i, en hores baixes del senyor, van canviar la dedicació de la capella a *Sant Jaume*, nom de tots els hereus Roviroso. Però anem a pams.

L'any 1588, la filla de Gabriel Vilanova va casar-se amb Galceran d'Icart, de la família senyora de Cubelles, i aportava com a dot la "casa del Trader ab un molí enderrocat dit antigament la Molí de la Mata", tot situat dins la quadra de Rocacrespa (doc. del mas Trader). De final del segle XVI són els problemes econòmics del senyor, que va vendre a carta de gràcia el domini directe i tota jurisdicció de la quadra i el terme de Rocacrespa a la Pia Almoina de la Seu de Barcelona. Només es va reservar la *casa del castell* i algunes peces de terra, entre elles el mas Trader, que havia donat a la seva filla (AVINYÓ, ib. 118). Anys després, el 1601, la vídua Vilanova acceptava —vivint en "lo *castell* de Rocacrespa"— tenir hipotecats son dot y espoli" i el succeïa el seu fill Bernat (doc. del mas Trader), donzell, que l'any següent havia de firmar una treva amb els Roviroso (AMV, Reg. 2996). Aquest senyor morí el 1627, testant que "la capella que vui tenim i posseim en Rocacrespa dita *Sant Gabriel* la

qual han feta i fundada mos antepassats" sigui "mantinguda i constituïda amb més veneració i honra". En la llista de propietats publicada l'any 1638, es deia que tenia: el *castell*, dues pallisses, un corral de bestiar, un forn (de teula) i uns horts, un d'ells tocant al *rec del molí* (del Salze), prop el camí que va a la *coma del Castellot* (AVINYÓ, ib. 122-123). Bernat fou succeït per la seva filla Maria "la borda", que, juntament amb la vídua del mas Trader, va vendre els seus drets al parent Cristòfol d'Icart. Les afrontacions de Rocacrespa eren les següents:

per llevant limitava amb la quadra del Piular; a migdia, amb el puig Torrat i el puig del Moro (ara Juí del Moro), així com amb les terres de la quadra de Gallifa; a ponent, amb el camí real de Cubelles a l'Arboç i la quadra de Vilaseca, i, pel cantó de tramuntana, amb el terme de Castellet. El 1636 va passar el pitjor que podia succeir al Vilanova: "obit de la senyora Angela Vilanova doncella filla de Gabriel, que morí desgraciadament sense ningú sacrament, *caygué lo castell y la matà*" (AVINYÓ, ib. 117). Aquesta fou la sort d'aquella fortificació documentada l'any 1358 i la dels senyors de Rocacrespa.

Els drets senyorials foren recuperats —pagant el que es devia a la Pia Almoina— pel noble Carles de Llupià Vilanova i d'Icart, carlà major de Cubelles i de les seves quadres, que demanà el reconeixement de senyoria per a Jaume

La torre del Vallès, 1995.

Rovirosa, "l'hereu", que posseïa quasi totes les terres de Rocacrespa. Era l'any 1667. A partir d'aleshores la història de Rocacrespa va aparellada a la família Rovirosa, que vivia en una casa basílica que porta la data de 1635, l'any anterior a l'ensorrament del castell de Rocacrespa. La genealogia dels Rovirosa encara és present en el caseriu i s'ha pogut confeccionar gràcies a Josep Ma. Rovirosa i Ribot, fa poc traspasat, que ens facilità la documentació del segle XVIII que hi havia a la casa. Entre els papers de comptes i censos que pagaven, sobresurt l'activitat ramadera de Rocacrespa, lloc on sempre hi havia corrals per al bestiar estabulat i pastors estacionats.

L'any 1860 a la *quadra de Rocacrespa* només quedaven quatre cases habitades. Els noms de les cases actuals són: cal Segura (abans cal Gallart i ara mas Figueres), cal Rovirosa, cal Marceret, cal Solà, cal Frare i les Casetes. A cal Frare tenen arcs medievals i les parets les aguanten uns grossos contraforts. A cal Rovirosa tenien un cargol de premsa de lliura i totes les pedres del trull d'oli. En una cova ran de la carretera, l'any 1969 fou excavada una galeria i trobaren destrals, collarets i sílex del període neolític, que demostrava que el lloc ja era habitat en aquell període.

Perdoneu que haguem parlat tant de Rocacrespa, però l'ocasió s'ho mereixia. Els aplecs de Lurdes propiciaven la glosa d'aquest santuari, i per Rocacrespa s'hi passava de llarg. Ja era hora de recordar-se d'aquest lloc.

De Rocacrespa tornem enrere per agafar el camí de Cubelles, que segueix la riera pel seu marge dret, passant per sota la paret on diuen que hi havia el "castell". Per sobre el riu es veu el cable que servia per transportar el subministrament de queviures el dia que la riera anava plena d'aigua, i, més avall, es franqueja un roure centenari. Aquesta ruta vers migdia és un bell passeig fins a la cruïlla de camins a Cubelles i a Vilanova. Per aconseguir el segon cal travessar la riera a gual per un immens codolar difícil de camejar —sempre que no ragi la llera—, pedrots que són producte de les darreres rierades que han arrasat el que quedava de camí d'accés. Ja a l'altre costat, es troben garrofers i es marxa cap a l'est ran d'un marge mil·lenari que fou construït de còdols, mentre a la part dreta hi ha una vinya de recol·lecció mecànica, que dies enrere era podada

pneumàticament per evitar adolorir les mans. És un tram força planer fins a la bifurcació que accedeix a la urbanització de *les Estoreres* per un altre gual, vial encimentat des d'aquesta cruïlla fins a la carretera de l'Arboç passant pel davant del *Salze*. Aquest antic molí porta el nom d'un centenari arbre que fa uns vuit anys va morir i del qual van fer troncs. Les primeres dades del "molí del Salze" són de l'any 1498 (AMV, Reg. 2972): i pertanyia a la quadra de Rocacrespa (1604, AMV, Reg. 2996). En el segle XVII, hi anà a viure una branca dels Rovirosa que eren coneguts pels "Frare", ja que provenien d'aquella vella casa medieval.

Enfront del Salze, hi ha una doble cruïlla de camins —a Rocacrespa, a Cubelles, al mas Trader—, i nosaltres escollim el que va a Vilanova, en direcció a llevant, antic camí fressat pels carros que només tenien aquest itinerari per desplaçar-se abans de la construcció de la carretera del pantà. A migdia tenim la *montanya del Salze* i en un lloc determinat es circula pel costat d'una filada de xiprers en insòlita situació, com si haguessin de parar el vent. Aquesta és una de les finalitats d'aquest arbre, a més de la de ser un senyal d'acolliment quan són plantats davant la façana d'una masia. Alguns trossos d'aquest camí s'han tornat difícils de passar a causa de la inversió de la ma-

Creu de Sant Gregori de la Collada, 1992.

Masia d'en Serò, 1990.

lesa, bàsicament d'esbarzers, que ha donat molta feina de neteja a l'organització, fet normal en camins que fa anys que no s'usen. Finalitzat el pitjor recorregut, s'entra en un indret semi-urbanitzat que pertany al *corral del Tort*, es puja de mica en mica i s'arriba a l'entrada de l'esmentada urbanització, enfront de la *barraca del Betes*, paratge que quedarà completament desfigurat pel pas de l'autopista, ja que en aquest lloc hi haurà un embrancament de carreteres amb ponts o passos inferiors. El camí gira cap a la carretera de l'Arboç, però la caminada ho fa cap a la dreta per continuar en direcció a Vilanova pel seu antic traçat, curull de marges fitats i tapats d'esbarzers que confirmen la poca utilització del viarany. Tot i així, oliveres i vinyes ens escorten constantment, i en la llunyania torna a veure's l'alta xemeneia de la tèrmica. Més enllà, el paisatge s'amplia i, juntament amb el mar, es veuen les primeres cases del *fondo de Somella* i del *mas Joliu*, deixant a mà dreta la muntanya del *Juí del Moro*. Després del fondo, es passa pel davant del *mas Palau* —antic mas de Guillem Mas—, avançant per pis de rocallís molt marcat de roderes i passant pel costat d'una granja de porcs que deixa el seu característic tuf. Poc després es deixa un camí a la dreta, que es dirigeix a Cubelles per Santa Maria, i entrem en els *Sis Camins*, un contorn completament modificat en urbanitzar-se: una plaça amb una petita rotonda de sis pilones, tantes com camins menen a la cruïlla, antigament coneguda per la

Creu o la Creueta d'en Garí. Elegim la *Carrerada* que baixa de la Talaia, ara *avinguda de la Torre del Vallès*, anomenada així perquè transcorre acariciant la centenària fortificació que li ha donat nom, sortosament isolada de la zona urbanitzada, essent factible donar-hi la volta pel cantó de migdia i així poder observar-la millor i examinar el seu fossat.

Travessada la variant pel damunt d'un pont, s'entra en plena eufòria urbanística de la *Collada*, amb carrers que pugen de l'escola

Cossetània fins a la *Carrerada*, via que ha desaparegut en part, engolida per altres avingudes. Precisament una d'aquestes artèries porta el nom de la *Collada* i acaba just on queda l'altra part de la vella *Carrerada*. Aquesta ens duu al *camí vell de Cubelles*, que ara, des de Sant Joan fins aquí dalt, porta el nom de ronda Ibèrica i anirà a enllaçar l'Aragai amb la vila, transformant sensiblement el pas de la veritable *Collada*, és a dir, el punt més baix que hi havia per anar de Vilanova a Cubelles, en altre temps anomenat "coll d'Enveja" (1599, AMV, Reg. 2995)) i finalment "la Collada de Enveja" el 1725. Paral·lel a la nova ronda, encara hi queda un tram del vell camí de Cubelles, el qual fem servir per continuar per la *Carrerada*, ara ja pel peu de la *creu de Sant Gregori de la Collada*, documentada l'any 1739, deixant la masia Cabanes i ca n'Anguela a mà dreta i el bosc de la *masia d'en Seró* a la banda esquerra.

El sector de les Roques del Pelut, poc després d'haver-se urbanitzat, 1992.

El carrer de l'Aigua des dels Franciscans, 1992.

Aquesta gran masia l'any 1847 era d'Antoni Miró, dit Seró, i en la façana es llegeix la data de 1854. En l'actualitat està molt abandonada.

Entrem en la nova *rambla d'Arnau de Vilanova* —que no tenia res a veure amb la nostra ciutat, però fou un notable metge dels nostres reis dels segles XIII-XIV—, vial que enllaçarà la carretera de Cubelles amb la ronda Ibèrica a la Collada. Aquí és el final del carrer de l'Aigua, ja que les instal·lacions del col·legi Sant Bonaventura, conegut per "els Franciscans", no permeten urbanitzar cap a ponent. Des de la confluència d'aquests alts carrers es pot contemplar una àmplia visió de la ciutat, amb el campanar de Sant Antoni al fons, imatge de què gaudim mentre anem baixant en direcció a llevant i deixant el molí de Vent a la dreta, fins aconseguir el carrer de Joan Fuster, novíssima artèria urbana en aquesta part de la nova Vilanova, constituïda aquesta via únicament de cases unifamiliars situades sota mateix del bosc de la masia d'en Seró.

Finalment, girem a la dreta per tornar a circular pel *carrer de la Torre d'Enveja* i travessar un altre cop el carrer del Doctor Zamenhof i el torrent, deixant a la banda dreta els vials de les Roques del Pelut i de Gaspar d'Avinyó —senyor de la

quadra d'Enveja en el segle XV—, per arribar finalment al lloc de partida de la caminada.

Gaspar d'Avinyó, a més de senyor de la quadra d'Enveja, el setembre de 1464 esdevingué castellà reial de Vilanova quan la guerra civil contra Joan II. D'Avinyó era secretari i conseller reial, i la seva fidelitat li valgué la castellanía vilanovina. Dos anys més tard, fou enviat d'ambaixador extraordinari a Itàlia. Segons sembla, en realitat es deia Gaspar d'Avinyó i era d'ascendència aragonesa.

Les Roques del Pelut és el nom que hauria de tenir l'actual ampliació de la barriada de Sant Joan cosa que s'ha recordat massa tard. És la denominació popular d'una partida de terra travessada per un vell camí que baixava de Sant Joan i anava fins al camí de Sant Gervasi. Allí, anaves a Adarró pel camí de sempre o t'adreçaves a ponent pel camí dels Molins o de l'Aragai, fent gual en el torrent de la Ramusa. Les Roques del Pelut són poc documentades i d'etimologia desconeguda. Segurament es referia a unes roques situades entre Sant Joan i el torrent, tal vegada un rocallís ja desaparegut.

En aquest ben conformat i espaiós escenari recuperat al poble, l'organització té preparat el tradicional pica-pica amb què s'obsequia tots els participants.

Apreciats caminaires: mercès per la vostra col·laboració a la massiva cursa d'enguany, i quedeu convidats a la pròxima de 1997. Felicitació a tothom.

Aquest relat de l'itinerari ha estat possible gràcies a la tasca de tot l'equip de l'agrupació.

La Talaia

Sant Joan i la Torre d'Enveja, 1995.

PATROCINA:

Caixa Penedès

agrupació
excursionista

TALAIA

PLÀNOL-ITINERARI DE LA VIII CAMINADA POPULAR DE VILANOVA I LA GELTRÚ A ROCACRESPA, PEL FONDO DEL CASTELLOT

La torre del Vallès

28 DE GENER DEL 1996

Parc de la Quadra d'Enveja - El Fraig - Mas Ricart - Fondo del Castellot
Rocacrespa - Molí del Salze - Caseta del Betes - Mas Palau
Els Sis Camins - La Collada - Parc de la Quadra d'Enveja

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social

AJUNTAMENT DE VILANOVA I LA GELTRÚ

FES ESPORT! NO ET COSTA RES.

Caixa Penedès

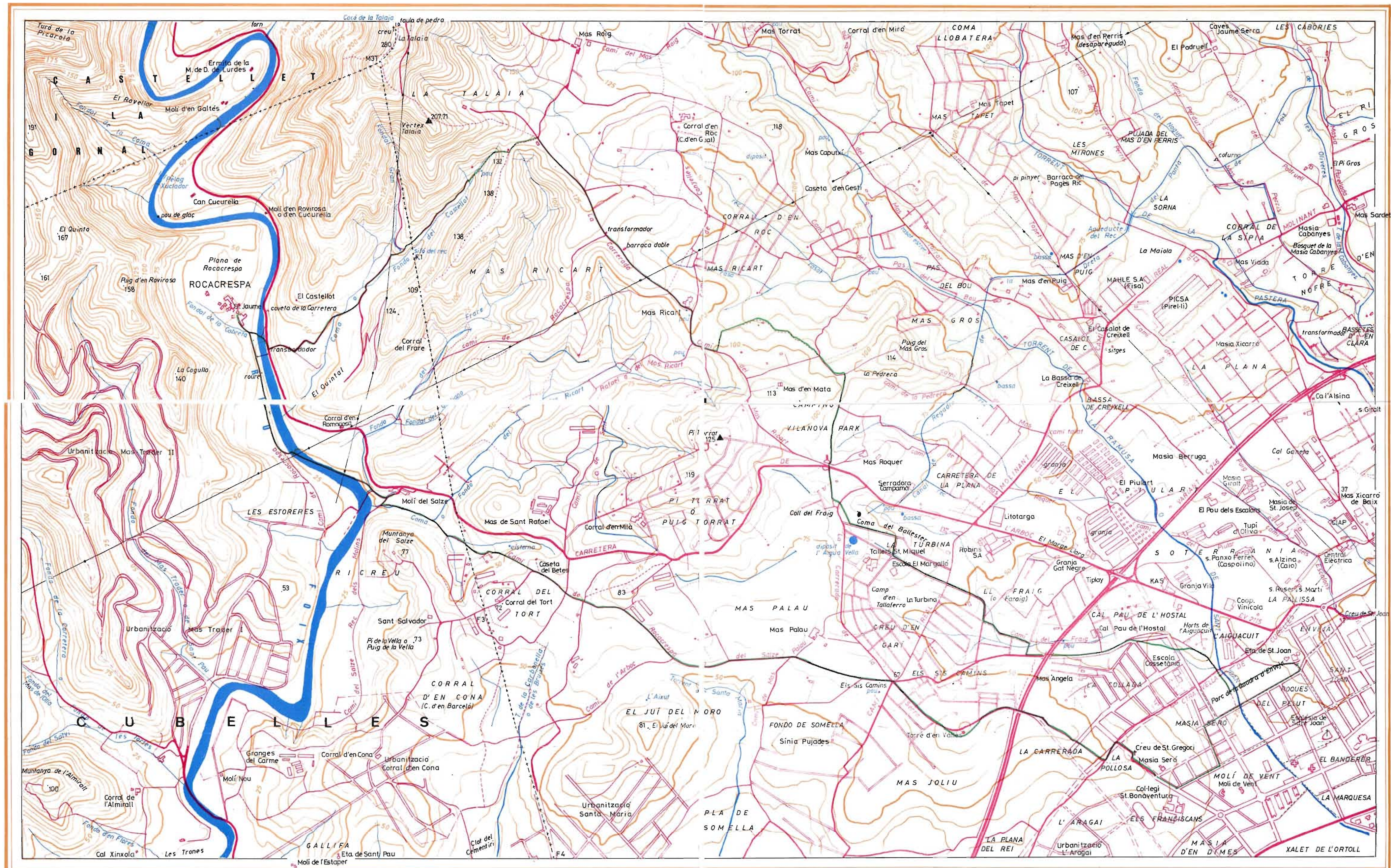

ORGANITZADA PER
L'AGRUPACIÓ EXCURSIONISTA

TALAIA

VIII CAMINADA POPULAR

ORGANITZA:

A. E. TALAIA
 VILANOVA I LA GELTRÚ (Garraf)

ESCALA: 1 / 10 000

ANTONI SAGARRA I MAS (nº 66) 28.1.1996